

Ficus squamosa Roxb. (Họ Dâu tằm - Moraceae) được ghi nhận mới cho hệ thực vật Việt Nam

Phạm Thị Oanh^{1,2}, Đỗ Thị Xuyên², Đỗ Văn Hải³, Nguyễn Trung Thành^{2,*}

¹Khoa Khoa học Tự nhiên, Trường Đại học Hải Phòng

²Khoa Sinh học, Trường Đại học Khoa học Tự nhiên, ĐHQGHN, 334 Nguyễn Trãi, Hà Nội, Việt Nam

³Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật VHLKH&CNVN

Nhận ngày 18 tháng 8 năm 2017

Chỉnh sửa ngày 14 tháng 9 năm 2017; Chấp nhận đăng ngày 20 tháng 9 năm 2017

Tóm tắt: Sau khi nghiên cứu các mẫu tiêu bản thuộc chi *Ficus* và các mẫu tiêu bản thu ngoài thực địa, chúng tôi phát hiện được loài: *Ficus squamosa*, một loài ghi nhận mới cho hệ thực vật Việt Nam. Bài báo sẽ giới thiệu mô tả loài, các đặc điểm sinh học sinh thái, phân bố, mẫu nghiên cứu,...

Từ khóa: *Ficus*, họ Dâu tằm (Moraceae), Khu Bảo tồn thiên nhiên Chạm Chu.

1. Mở đầu

Chi Sung (*Ficus* L.) là một chi có số lượng loài tương đối nhiều trên thế giới thuộc họ Dâu tằm (Moraceae), với khoảng 850 loài, phân bố ở khu vực nhiệt đới, tập trung chủ yếu ở vùng Indo-Malaysia to Australia (Mabberley, 2008) [1]. Ở Việt Nam các tài liệu ghi nhận có số lượng loài khác nhau như: Gagnepain (1928) [2], với 92 loài ở Đông Dương; Phạm Hoàng Hộ (2003) [3] ghi nhận 123 loài với hình vẽ đơn giản, mô tả ngắn gọn (một số loài có ở Lào và Campuchia). Số lượng loài của chi *Ficus* là tương đối đầy đủ trong Danh lục các loài Thực vật Việt Nam (N. T. Hiệp, 2003) [4] với 98 loài, trong đó có nhiều thứ và loài phụ, được ghi nhận và cập nhật.

Trong quá trình điều tra, thu thập mẫu tiêu bản ngoài thực địa và nghiên cứu các mẫu tiêu bản của chi *Ficus* được lưu trữ ở các phòng tiêu bản thực vật trong nước và quốc tế, chúng tôi phát hiện loài *Ficus squamosa* có phân bố ở Việt Nam và là loài ghi nhận mới. Các mẫu tiêu bản của loài *Ficus squamosa* được thu thập tại Khu Bảo tồn thiên nhiên Chạm Chu, huyện Hàm Yên, tỉnh Tuyên Quang. Các mẫu tiêu bản hiện được lưu giữ tại Phòng tiêu bản thực vật (HN) của Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật, Trường Đại học Khoa học Tự nhiên, Đại học Quốc gia Hà Nội (HNU).

2. Đối tượng và phương pháp nghiên cứu

2.1. Đối tượng nghiên cứu

Là các đại diện của chi *Ficus* ở Việt Nam bao gồm các mẫu tiêu bản được lưu giữ tại các phòng tiêu bản thực vật (HN), của Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật, Trường Đại học

* Tác giả liên hệ. ĐT.: 84-914373627.

Email: thanhntsh@gmail.com

<https://doi.org/10.25073/2588-1140/vnunst.4649>

Khoa học Tự nhiên (HNU), Vườn thực vật Hoa Nam, Trung Quốc (IBSC),...

2.2. Phương pháp nghiên cứu

Chúng tôi đã áp dụng phương pháp nghiên cứu so sánh hình thái để phân loại. Đây là phương pháp truyền thống được sử dụng phổ biến trong phân loại thực vật. Dựa vào đặc điểm hình thái của các cơ quan sinh dưỡng và cơ quan sinh sản để so sánh, trong đó chủ yếu dựa vào đặc điểm của cơ quan sinh sản vì đây là cơ quan ít biến đổi và ít chịu tác động của các điều kiện môi trường bên ngoài. Mẫu vật của Việt Nam được phân tích và so sánh với mẫu chuẩn (typus) của loài.

2.3. Kết quả nghiên cứu

Dưới đây là những bằng chứng khẳng định loài *Ficus squamosa*: Loài này được trích dẫn tài liệu; mô tả; mẫu chuẩn, sinh học sinh thái, mẫu nghiên cứu và ghi chú.

Ficus squamosa Roxb. – Sung vẫy

Roxb. 1832. Fl. Ind., ed. 3: 531; Chang, S. S., Wu, C. Y., & Cao, Z., 1998. Fl. Reip. Pop. Sin. 23(1): 191, fig. 48 (5-7)[5]; Zhekun, Z. & Gilbert, M.G. 2003. Fl. China 5: 49[6]; Kumar & al., 2011. American Journ. Pl. Sci. 2: 91, fig. 11[7].

- *Ficus pyrrhocarpa* Kurz; Fl. Brit. Burm. 2: 457. 1832.

- *Ficus saemocarpa* Miquel. 1867. Ann. Mus. Bot. Lugduno-Batavi, 3: 232.

Cây bụi thấp, cao đến 50 cm, mọc đứng, rễ mọc nhiều từ cành và thân. Cành và cuống lá phủ dày lông cứng, màu nâu. Lá kèm hình mác, dài cỡ 5-10 mm, mặt ngoài với lông cứng, màu nâu ở phía chóp lá. Lá mọc đối, tập trung ở đỉnh cành; cuống lá dài 0.5-1 cm, với lông cứng dày, màu nâu; phiến lá hình mác ngược đến thuôn, cỡ 4.5-13 × 1.2-3.2 cm, chất giấy, mặt dưới phủ lông cứng dày, màu nâu dọc trên gân chính; trên gân phụ lông mịn và thưa, phiến lá mặt trên màu xanh đậm và có lông tơ cứng rải rác, gốc lá hình nêm hẹp, mép lá nguyên hoặc ở phía chóp lá có răng; chóp lá nhọn; gân gốc lá ngắn, gân

bên cỡ 6-8 cặp, đầu các gân cong và vắn hợp ở mép lá. Quả dạng quả sung (figs), quả hình hình bầu dục, hình cầu, mọc ở nách lá hoặc trên cành già rụng lá, mọc đơn độc; đường kính cỡ 1,5-2 cm, có các khía dọc nổi rõ, mặt ngoài có lông dày, rậm và các nốt sần trắng nổi rõ; cuống quả ngắn, cỡ 8 mm; lá bắc tổng bao không bằng nhau. Hoa đực: đài xẻ 3 – 4 thùy; nhị 1; bao phấn hình trứng đến hình trứng ngược. Hoa cái bất thụ: thùy đài rõ; bầu mịn và nhẵn, nằm trong các thùy đài; vòi nhụy lệch bên, ngắn; núm nhụy dạng ống. Hoa cái: cấu tạo giống hoa cái bất thụ; vòi nhụy mềm và lâu rụng, với lông cứng dài. Quả (thật) hình thoi-hình trứng, có lông cứng.

Loc. class.: India. Typus: W. Roxburgh sine num. (BR, photo!).

Sinh học và sinh thái: Mùa quả tháng 5-7. Mọc trong rừng nơi ẩm, đặc biệt dọc bên bờ suối, ở độ cao 700-1100 m.

Phân bố: Tuyên Quang (Hàm Yên). Còn có ở Bhutan, Ấn Độ, Nê Pal, Trung Quốc, Mianma, Thái Lan, Malaysia.

Mẫu nghiên cứu: TUYÊN QUANG, N. T. Thanh, P. T. Oanh, D. V. Hai, TO 14 (HNU, HN).

3. Kết luận

Đã mô tả đặc điểm hình thái của loài *Ficus squamosa* Roxb., kèm theo thông tin về phân bố, mẫu nghiên cứu và ảnh màu nhận biết của loài. Từ các thông tin trên đã khẳng định được loài thực vật này ghi nhận mới cho hệ thực vật Việt Nam.

Lời cảm ơn

Chúng tôi xin chân thành cảm ơn dự án “Tiềm năng sinh học của nguyên liệu sinh học ở Việt Nam” đã hỗ trợ kinh phí cho bài báo này; Cảm ơn Ban quản lý khu Bảo tồn thiên nhiên Chạm Chu, tỉnh Tuyên Quang đã tạo điều kiện cho chúng tôi được thu mẫu để phục vụ cho nghiên cứu này.

Tài liệu tham khảo

- [1] Mabberley, D. J. (2008), *Mabberley's Plant Book - A Portable Dictionary of the Vascular Plants*, their classification and uses. ed. III. Cambridge University Press. Cambridge, UK. p. 336-337.
- [2] Gagnepain, F. (1928), *Flore Générale de l'Indo-Chine*, Tom. 5: 740-827. Paris.
- [3] Phạm Hoàng Hộ, (2003), *Cây cỏ Việt Nam*, 2: 551-581. Nxb. Trẻ, Tp. Hồ Chí Minh.
- [4] Nguyễn Tiến Hiệp (N. T. Bản, chủ biên), (2003), *Danh lục các loài thực vật Việt Nam*, 2: 176-207. Nxb. Nông nghiệp, Hà Nội.
- [5] Chang S. S., Wu C. Y., and Cao Z. (1998), *Florae Reipublicae Popularis Sinicae*, 23(1): 66-219. Science Press, Beijing (in Chinese).
- [6] Zhekun Z. and Gilbert M.G. (2003), *Moraceae*. In: Wu Z., P.H. Raven and Hong, D.Y. (eds.), *Flora of China (Ulmaceae through Basellaceae)* 5: 21 - 73. Science Press, Beijing, and Missouri Botanical Garden Press, St.
- [7] Berg C. C. (2003), *Flora Malesiana precursor for the treatment of Moraceae 1: The main subdivision of Ficus: The subgenera. Blumea* 48: 167-178.
- [8] Kumar, A., O. Bajpai, A. K. Mishra, N. Sahu, S. K. Behera and L. B. Chaudhary. 2011. Assessment of diversity in the genus *Ficus* L. (Moraceae) of Katarniaghat Wildlife Sanctuary, Uttar Pradesh, India. *Am. J. Pl. Sci.* 2: 78-92.

Ficus squamosa Roxb. (Moraceae) a New Record for the Flora of Vietnam

Pham Thi Oanh^{1,2}, Do Thi Xuyen², Do Van Hai³, Nguyen Trung Thanh²

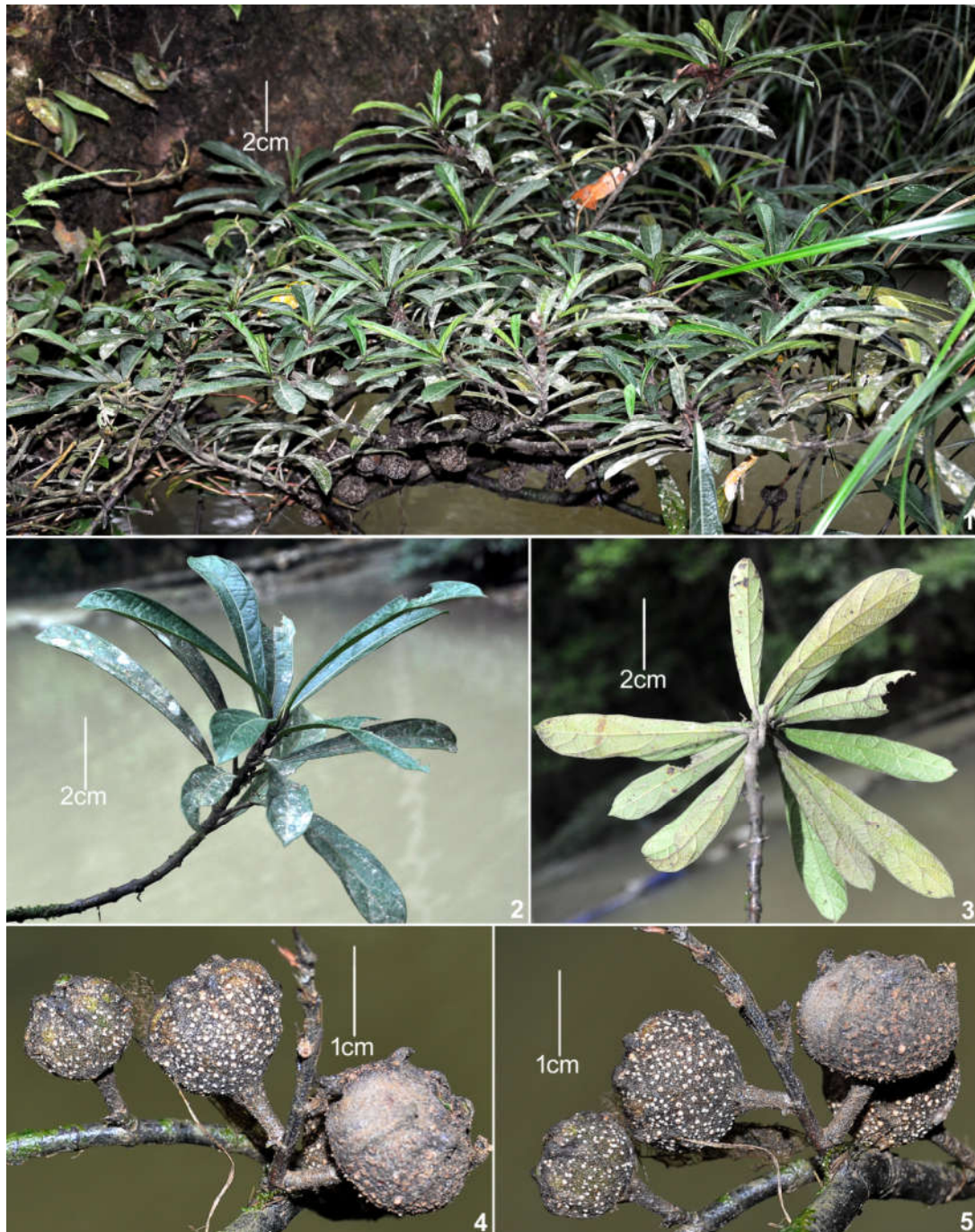
¹*Faculty of Sciences, Haiphong University, Hai Phong, Vietnam*

²*Faculty of Biology, VNU University of Science, 334 Nguyen Trai, Hanoi, Vietnam*

³*Institute of Ecology and Biological Resources, VAST, Vietnam*

Abstract: During the study of the literature, collecting specimens from the field and studying the specimens of *Ficus* genus in herbarium and international botanical specimens, we found the species: *Ficus squamosa*, a new record for flora of Vietnam. It is closed to *Ficus hispida* and chiefly differs in caespitose habit and lateral bracts present on fig body. In this paper, we introduce for this species with a short data on taxonomy, types, morphology, ecology and distribution of the mentioned species accompanied with the photos. The vouchers were collected in Cham Chu special used forest (Tuyen Quang province), preserved in the Herbarium of the Institute of Ecology and Biological Resources, Hanoi, Vietnam (HN) and VNU University of Science (HNU).

Keywords: *Ficus*, Moraceae, Cham Chu Natural Conservation Area.

Ảnh 1: *Ficus squamosa* Roxb.

1. dạng sống; 2. cành mang lá (mặt trên); 3. cành mang lá (mặt dưới) 4-5. quả (có khía và lông, nốt sần)

(ảnh Đỗ Văn Hải)

Ghi chú: Loài này về mặt hình thái gần với loài *Ficus hispida* [8] nhưng khác chính bởi dạng sống mọc thành bụi và các khía dọc quả (quả sung).